

1

De Joodse schrijver Elias Canetti, wiens duizenden aforismen een onuitputtelijke bron van wijsheden zijn, noteerde in 1942: 'Ik begrijp niet hoe mensen zich kunnen voornemen bij elk van hun talloze gebeden de nodige innigheid op te brengen.' Mensen vallen ten prooi aan 'Gebetsgeplapper', gebedsgebabbel, zegt hij, maar: 'Wie ernst maakt met bidden, zou voor één enkel gebed wekenlang moed moeten vatten.'

Dat doet me denken aan de inleiding op het *Onze Vader* in de klassieke katholieke mis: 'Aangespoord door een gebod van de Heer en door zijn goddelijk woord onderricht, *durven* wij (*audemus dicere*)...'. Er is kennelijk aansporing en durf voor nodig om dat gebed uit te spreken. Waarom? Omdat de inhoud subversief is. Het gaat over een tegenregering, een tegenmacht tegen alle bestaande wereldse machten; over bestaanszekerheid – brood voor alle mensen, elke dag; en over verzoening – in plaats van wapenwedloop en oorlog. We moeten de tekst van dat gebed wel telkens opnieuw leren verstaan. Daaraan heeft Huub Oosterhuis met zijn verschillende bewerkingen en parafrasen een belangrijke bijdrage geleverd.

Het 'Onze Vader' komt alleen voor bij de evangelisten Mattheüs en Lukas. Niet bij Markus en Johannes. Maar de grote thema's die in dit kleine gebed zijn samengebracht, staan in alle vier de evangeliën centraal, zoals in héél de bijbel. Mattheüs heeft een uitgebreidere versie dan Lukas. En hij geeft vooraf ook enkele regie-aanwijzingen, over hoe je moet bidden:

'Ga je binnenkamer in en doe de deur achter je dicht.' Bidden is geen uiterlijk vertoon, maar een daad van inkeer, van *retraite*, je terugtrekken op jezelf, stil worden, wachten in je binnenste kamer. Dat terugtrekken, die aandachtige concentratie, is nodig als voorwaarde om zuiver te kunnen bidden, om – met de woorden van Canetti, 'de nodige innigheid' te kunnen opbrengen voor de *inhoud* van het gebed, opdat het geen sleur wordt. In de joodse traditie wordt die houding *kawwana* genoemd, 'gerichtheid des harten'.

'Gebruik geen omhaal van woorden.' Geen gebedsgebabbel, 'je hemelse Vader weet zo ook wel *wat je nodig hebt*'. Je moet bidden om *wat nodig is* in deze wereld, voor jou en voor alle mensen; om wat de grote Joodse leraar Abraham Joshua Heschel, 'het verlangen van God' heeft genoemd. 'Uw wil geschiedde'. Het Onze Vader bidt om het onbereikbare vanuit de hoop dat bij die hemelse vader niets onmogelijk is. Het is niet uit op bevrediging van eigen behoeften.

2

Onze Vader. Jezus is niet de eerste die zijn God aanspreekt als vader – het is ook geen christelijke uitvinding. In Thora, Profeten en Psalmen wordt hij voorgesteld als een barmhartige vader die 'als een moeder zorgt voor kinderen haar toevertrouwd'. Een vader *als een goede moeder*, tegenbeeld van alle onbarmhartige vaders, Zo is hij ook als koning het tegenbeeld is van de koningen en andere wereldheersers die optreden als onbarmhartige Baäls, als nietsontziende machthebbers. Die aardse koningen en vaders hebben in de tot op

vandaag gangbare verhoudingen in elk geval meer behoefte aan een hemels model dan de moeders. Zoals in de hemel, zo ook op aarde.

De God van Israël kon, in de religieuze omgeving waarin Israël verkeerde, niet zomaar worden geïdentificeerd met de door hemzelf geschapen 'moeder natuur', met vruchtbaarheids- en maangodinnen als Astarte, en net zomin als met de zonnegod en andere natuurgoden. Maar Adam, de mens, is volgens Genesis 1 (vers 27) geschapen naar Gods beeld en gelijkenis, mannelijk én vrouwelijk, dus is God ook van beide kanten. Onze taal is hier helaas niet toereikend.

Als het erop aan komt zijn 'vader' en 'koning' trouwens niet de meest gewichtige aanspreektitels voor God, dat is de *Naam* zelf, die besloten ligt in de onuitsprekelijke vier letters JHWH. Die Naam moet worden geheiligd, dat wil zeggen: 'gekend en volbracht'. Die Naam wordt in het begin van het boek Exodus aan Mozes bij de brandende doornstruik – u weet wel – uitgelegd als 'Ik ben die ik ben', of 'Ik zal er zijn zoals ik ben' (Exodus 3, vers 14). En tegen het eind van het boek Exodus horen we *hoe* hij er was, is en zal zijn (Ex 34:5-7), namelijk: *erbarmend, genadig, lankmoedig, overvloeiend van vriendschap en trouw, vriendschap bewarend tot het duizendste geslacht; wegdragend misdaad, ontrouw, zonde. Maar die de schuldige niet voor onschuldig houdt, en die heel goed ziet hoe de misdaad van de vaders voortwoekert in de kinderen, tot in het derde en vierde geslacht.* Dat zijn de antecedenten, de voor en achternamen van deze God.

3

Uw wil geschiede. De Naam 'heiligen' is dus: erbarmend zijn, genadig, overvloeiend van liefde en trouw en vriendschap. Dat is de wil, het verlangen, van de Naam. Alleen zo kan dat 'koninkrijk' van hem komen. En dat koninkrijk begint met 'brood voor ieder mensenkind'. Brood staat voor alle basisbehoeften: eten, drinken en wonen; bed-bad-brood. *Geef ons heden ons dagelijks brood.* Vandaag en morgen, iedere dag opnieuw. Niet alleen dagelijks brood voor *onzelf*, maar voor alle mensenkinderen. Zoals de hervormde theoloog Bert ter Schegget het eens zei: 'Niet de "broodvermenigvuldiging" is het wonder - dat hebben we inmiddels al aardig onder de (technische) knie, maar de brood-deling; de eerlijke *verdeling* van het voedsel dat op wereldschaal voldoende aanwezig is: dat zou pas een wonder zijn.'

En vergeef ons onze schuld, zoals ook wij aan anderen hun schuld vergeven. Brood delen en schuld vergeven: dat zijn de belangrijkste opgaven die horen bij de Naam van God als program voor de mens. En, zoals Mattheüs eraan toevoegt:

*Als jullie de mensen hun ontrouw vergeven,
zal jullie hemelse vader ook jullie vergeven.
Maar als jullie de mensen niet vergeven,
zal jullie vader ook jullie je ontrouw niet vergeven.*

Als je anderen niet vergeeft, hoe zou God jou dan vergeven (vers 15). Zonder verzoening tussen de mensen op aarde geen verzoening uit de hemel. Dat heeft Mattheüs trouwens van een andere Jezus, van Jezus Sirach (28:2-5), die zo'n twee eeuwen eerder schreef: *Vergeef je naaste zijn onrecht, dan worden, wanneer je erom bidt, ook jouw eigen schulden kwijtgescholden.*

En leid ons niet in beproeving, maar verlos ons van het kwade.. Het kwaad is vaak verleidelijk, stelt je op de proef. Je hoopt op schone handen, maar het zit in je en is overal om je heen. Het wegdragen, het uit de wereld helpen van onrecht, misdaad, ontrouw, 'zonde', is ook een wezenlijke eigenschap van de Naam en dus van de heiliging van de Naam door de mens. Daarover gaat het als in het evangelie over Jezus wordt gezegd: 'Zie het lam Gods, dat de zonden van de wereld wegdraagt' (Joh 1:29 en 36). Dat is ongetwijfeld het moeilijkst. Daar is de meeste moed voor nodig. Dat heeft Jezus en hebben na hem tallozen – niet overleefd – zoals strijders voor mensenrechten en journalisten.

4

Het Onze Vader is een door en door Joods gebed. Het vertoont sterke gelijkenis met belangrijke joodse gebeden als het *kaddisj* en het *Achttiengebed*. In de synagoge wordt God veelvuldig aangesproken met *avinoe* - 'onze Vader', vaak in combinatie met *malkenoe* - 'onze Koning'.

Het slot van het Onze Vader - 'want van U is het koninkrijk en de kracht en de heerlijkheid' -, staat in de meeste bijbelvertalingen tussen vierkante haken omdat het later aan de tekst schijnt te zijn toegevoegd. Wij zingen die afsluiting ook niet altijd. Het is ontleend aan het laatste gebed van koning David in het bijbelboek 1 Kronieken (29, 11), dat grote gelijkenis vertoont met het Onze Vader:

David sprak: Gezegend zijt Gij, Adonai, God van Israël, onze Vader voor alle eeuwen.

Van U is de grootheid, de macht en overwinning, de eer en de majesteit, want gij heerst over alles wat in de hemel en op aarde is; voor uw aangezicht wankelen alle wereldheersers en hun volkeren.

Misschien moeten we die voetnoot bij het Onze Vader en die haken eromheen maar zo laten, uit bescheidenheid. Want de heerschappij van die 'God van Israël' wordt vandaag, zoals in heel de mensengeschiedenis, op grote schaal met voeten getreden. Zijn Naam wordt door hele stoeten wereldheersers, inclusief die van zijn eigen volk, veelvuldig *ontheiligd*. Er lijkt geen beginnen aan – aan dat 'koninkrijk' van hem. Het Onze Vader is een gebed zonder einde, waarvoor je, gezien het dagelijkse nieuws, telkens weer moed moet vatten om de moed niet te verliezen.

Geen beginnen aan? Romano Guardini, een beroemde katholieke priester, theoloog en filosoof, uit de vorige eeuw, schreef in de jaren na de Tweede Wereldoorlog een boek over macht (*Die Macht*, 1951). 'Wij moeten weer leren', zegt hij daarin, 'dat de heerschappij over de wereld de heerschappij over onszelf veronderstelt.' De mens moet weer leren contemplatief te zijn: stil en aanwezig; zich openen voor woorden van vroomheid, wijsheid, morele eer. Hij moet zichzelf opvoeden tot distantie, tot onafhankelijkheid van de heersende meningen; tot weerstand tegen "wat men zegt". Guardini pleit voor eerherstel van het woord *ascese*. 'Ascese', zegt Guardini, 'betekent, dat de mens niet capituleert voor 'de machten van de barbarij', maar vecht, en wel op de beslissende plek, namelijk met zichzelf.'

De vrome, wijze, morele woorden van het Onze Vader zijn bestemd voor onze binnenkamers en voor open en doorzichtige huizen als deze op de zondagmorgen, voor een land van transparanten. Woorden die elke week, ja iedere morgen opnieuw kunnen openbloeien en moed geven. Als een glimp van de zon.